

Laiklik ve Bağınazlık

Doç. Dr. Neda ARMANER*

Laiklik ilkesinin toplum hayatında gerçeklik kazanması, yüzyıllar boyunca süren bir fikir savaşı sonunda kazanılmış bir başarıdır. Laiklikle dinsel bağınazlık arasında negatif bir bağlantı vardır. Bir başka deyimle,, laiklikle dinsel taassup arasında bir düşmanlık ilişkisi vardır. Bağınazların, laikliği «din düşmanlığı» gibi göstermeleri bundandır' İki kavram arasındaki bağı daha iyi belirtmek için laikliğin koruduğu insana, din yoluyla bir baskı yapılmamasıdır. Diğer bir deyimle toplumca kabul edilmiş hukuk, ahlak, siyaset kurallarının dışında, bireyin düşünce ve inancına sınır konulmamasıdır, denilebilir.

Uzak, yakın ülkelerde ve yurdumuzda olagelen bir takım olaylar, yankılar gün geçmez ki, bireysel ya da toplumsal açıdan bize laikliğin ileri, üstün ve toplayıcı kavramını anımsatmasın. Türk devrimlerinin hepsi bir bütün olmakla beraber, yarım yüzyıldır laikliğin anayasal düzeyde yer alması hiç kuşkusuz diğer devrimlerin hem tabanı hem de garantisi niteliğini bu ilkeye yüklemiştir. Bu bakımdan laikliğe Cumhuriyetimizin en önemli tarihsel olgusudur, diyebiliriz. Çünkü bu başarılı girişim ile Türk ulusu skolastik ve kısır tartışmalar döngüsünden kurtarılıp, vicdan özgürlüğünün açık ve aydınlık yoluna çıkarılmıştır.

Laik sözcüğü, en yalın tanımı ile, din işlerini dünya işlerine karıştırmama, dünya işlerini dinden ayrı tutma anlamını taşır. Dinin yapısında yer alan inanca gelince, bu Tanrı ile kul arasındadır. İman eden kişinin soyu, ulusu, siyasal ya da sosyal derecesi, zenginliği, fakirliği Allah katında hiç önemli değildir. Kişilerin birbirlerine üstünlüğü ise, doğruluk, adalet ve iyilik gibi geniş anlamlı, özellikle de bireyden topluma yönelik davranışlar, hareketlerle ölçülür. (1)

Laiklik kavramındaki temel noktalardan biri, dinin yüceliğinin ve manevi alandaki egemenliğinin hiçbir biçimde zedelenmemesini sağlamaktır. Atatürk bu büyük sosyo-kültürel değişimin önderliğini yaparken dinsel inanca ve duygulara karşı saygı ve bağlılığını çeşitli vesilelerle söylevlerinde açıkça belirtmiştir. Bu konudaki en özlü deyişi O'nun şu sözlerinde bulabiliriz : «Laiklik prensibinde ısrar ediyoruz. Çünkü millî iradenin, insanlığa mal olmuş değerlerin belki de

*Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Öğretim Üyesi

(1) Buhari, Kitabul-İman adlı eserinin başlığında şunu yazar : «İman iyi söz, iyi iştir. Ve artar, eksilir.»

en mukaddesi (kutsal) olan din hürriyeti (özgürlüğü) ancak laiklik prensibine bağlanmakla korunabilir.»

Kurtuluş Savaşıyla özgürlüğüne kavuşan Türk ulusu, sırasıyla devlet hukuk ve öğretim sistemimizin laikleşmesine doğru ileri adımlar atmıştır. 1921 «Teşkilât-ı Esasiye Kanunu» ile Hakimiyet kayıtsız şartsız millete verilmiştir. 1922 yılında teokratik hüviyeti olan Saltanat ilga edilmiş, 1923'te Cumhuriyet ilan edildikten sonra, 1924 yılında Şer'îye ve Evkaf Vekâletinin lağvı, Hilâfetin kaldırılması ile dinin devlet içinde siyasal bir fonksiyona sahip olma clanağı tamamiyle bertaraf edilmiştir.

Tarih boyunca bağımsız bir devlet idaresi denemesi geçiren Türkler zaten dinin hoşgörölrlüğe dayalı yönünü daima, yeğlemişler, katı ve bağınaz tarikatları tutmamışlardır. Bununla beraber, laik anlayışın hukuk düzeyine çıkarılarak perçinlenmesi, birey açısından dini, toplum açısından da rejimi korumuştur. Laik düşünce ile bireyler arasında barışçı ve insancıl bir yaşam felsefesi, çağdaş uygarlık doğrultusunda bir anlayış biçimi geliştirilmek istenir. Bu açıdan bakılınca, laiklik toplayıcı bir niteliğe sahiptir.

Dinleri bir sistem olarak incelediğimizde bir hayır ve ahlak düzeni ile karşılaşırız. Özellikle İslam; dini bunu kesin olarak açıklıkla kanıtlar. (2) Bu din gerçeğine rağmen onun dışında kalan tutumların nedeni, kimi kişilerin subjektif ve politik değerlendirmeleri dinden çıkar sağlamasıdır. Türkiye'de halkımızın anladığı Müslümanlık hiçbir zaman din olarak devletle çatışmamış ve devlet de bireylerin inançlarına, ibadetlerine dokunmamıştır. Devrim ilkelerine çatanlar ve dolaylı olarak devlet yasaları ile çatışanlar, Osmanlı Devleti'nin bczulmuş medrese kültürünü, kendi politikalarıyla birleştirip özleştiren zümrelerin din anlayışıdır. Dünkü medreseli gibi bugünün sözcü de dincisi de din deyince, bundan sadece bireyde biçimsel olan dini, toplumda medresenin şeriatçı görüşünü kabullenmek ister.

Gerçekten ve içtenlikle dindar olanların pek iyi anladıkları gibi laiklik hiçbir zaman dinsizlik demek değildir. Bilakis, bir toplum içinde yaşayan insanların birbirlerinin düşünce, vicdan ve inanç özgürlüklerine tam olarak saygı göstermesi demektir. Gerçek bu iken insanların din duygu ve inançlarını sömürmeyi kişisel ve siyasal çıkarları açısından amaç edinen samimiyetten uzak kişiler ve kuruluşlar, laikliği dinsizlik gibi göstermek isterler. Oysa ancak bir devletin laiklik ilkesini benimsemesi sayesinde vatandaşların vicdan

(2) «ed-Dinu'n-Nasiha», Din nasihatıdır. (Hadis)

«İnnema buistu li ütemmime mekârime'l-ahlâk», yüksek ahlâki tamamlamak için gönderildim. (Hadis)

ve ibadet özgürlükleri en içten ve kusursuz bir şekilde güvence altına alınmış olur. Bu anlayış Anayasa'nın 19. maddesinde yerini bulur. Sözü geçen bu maddenin bölücülük yapan telkin ve akımlara hiç de açık olmadığı biline biline yine de toplumda kendilerine bir yer ayırmak ve ayrıcalık yaparak bu maddenin şemsiyesi altına sığınmak çabasını gösterenler, yalnız aşırı akımlar savunucularıdır. Aynı zamanda bu, dinin özünü, yolunu bilmemek ya da yasaların anlamını göz göre göre değiştirmeyi istemektir.

Her ulusun içinde olduğu gibi, bizde de azınlık halinde çeşitli din, mezhep ve tarikatı bağlı topluluklar var olagelmıştır. Din eğitiminde olsun cami vaazlarında olsun çeşitli fıkıh sorularını açık-larken mezhep ayrılıklarına kesinlikle girmemenin önemine eski bir eğitimcimiz, daha 1924 de işaret ediyordu. (3) Yarım yüzyıl sonra ders kitaplarına varıncaya kadar göz yumulan ya da umursamazlığın yeşerttiği bölücülük tohumları Doğu ve Güneydoğu illerindeki acı örneklerle ortaya çıkmıştır. Ülkenin geleceğini düşünmek yerine, 12 Eylül öncesi günlük politikayla oyalananlar, tehlikeli bir yolda yürürken yalnız eski tarikatları, mezhep kavgalarını canlandırmakla kalmamış, halkı devlete, Atatürk ve onun önderliğini yaptığı devrimlerine karşı düşman kılan, yeni olsun, eski olsun, din akımları da oluşturmuşlardır. (4) Gereksiz ödümler, sorumsuz beyanlarla onlar, birliğe götüren yolları bırakıp dar ve karanlık sokaklarda günlük yararlar sağlamak istemişlerdir.

Laiklik ilkesini, Atatürk'ün gösterdiği yolda her Türk vatandaşının bilinçli bir biçimde bilmesi, diyebilirim ki uygar olmanın ilk koşuludur. Hukuk ve siyasal alanda özellikle de eğitimimizin planlanması ve program geliştirme çalışmalarında titizlikle korunması ile de öğretmenlerimizi Atatürkçü çizgiden çıkarmayan en belirgin tutumdur. Ruhlarda en derin duygu olan din duygularını, politik çıkarları doğrultusunda kısırtarak laikliğe dil uzatanlar, aslında tüm devrimlere karşı olduklarını vurgulamış oluyorlar.

1 Mart 1924 günü Atatürk B. M. M.'nin ikinci dönem birinci toplanma yılını açarken laiklik ve gericiilik konusunda şunları söylüyor: «Çevresi içine girmekle mutluluk duyduğumuz İslam dinini,

(3) Kâzım Namı (Duru), Terbiyevî Yazılar, Kanaat Kütüphanesi 1931, ss. 9-13. (Laik Devlet-Laik Mektep) başlığı altındaki yazının tarihi 18 Teşrin-i evvel (Ekim) 1924 dür.

(4) «İslam Dininden Ayrılan Cereyanlar Nurculuk» adlı kitabımızda yukarıdaki sözlerimizi belgelemiş bulunuyoruz. Ayrıca Bkz. : «Nur Risaleleri Nedir, Ne Değildir?» Bu makale 21 Temmuz 1976 tarihli Cumhuriyet Gazetesi'nde yayınlanmıştır.

yüzyıllardan beri alışlageldiği üzere bir siyaset aracı olmaktadır. Kurtarmanın ve yükseltmenin şart olduğu gerçeğini görüyoruz. Kutsal ve Tanrısal olan inançlarımızı ve vicdanlarımızı çapraşık ve değişken olan ve her türlü çıkarların ve tutkuların belirmesine sahne olan siyasetten ve siyasetle ilgili her şeyden bir an önce ve kesin olarak kurtarmak, ulusun dünya ve ahiret mutluluğunun emrettiği bir zorunluluktur.»

Genel olarak, politika cambazlağının kendilerini din yolunda gösterme çabasıyla, halka karşı takındıkları tavır ve verilen ödünler, laikliğe taban tabana zıt bir anlam taşıırken bir suç işlendiği de ortadadır. Zira laiklik hukuka ait bir kavramdır. Bundan ötürü de Türk Ceza Yasasında yer alarak kesinlik kazanır ve bu maddelerin konmasını da Anayasamız üstlenir' Şöyle ki;

(Anayasa, Madde : 19) «Herkes, vicdan ve dini inanç ve kanaat hürriyetine sahiptir. Kimse, ibadete, dini ayin ve törenlere katılmaya, dini inanç ve kanaatlerini açıklamaya zorlanamaz. Kimse, devletin sosyal, siyasal ve hukuki temel düzenini kısmen de olsa din kurallarına dayandırma veya siyasi çıkar veya nüfus sağlamak amacıyla her ne suretle olursa olsun dini veya din duygularını yahut dince kutsal şeyleri istismar edemez ve kötüye kullanamaz. Bu yasak dışına çıkar ve başkasını bu yolda kışkırtanlar, kanuna göre cezalandırılır; dernekler, yetkili mahkemece ve siyasi partiler Anayasa Mahkemesince kapatılır.»

Yukarıdaki ifadeler ışığında devletin laik olması bireyin özel ve manevi yaşamı içindeki dindarlığı asla kaldırmaz, yok etmez. Hatta denilebilir ki, laiklik bireyde derin ve içten bir dindarlık ruhu uyandırır. Çünkü laik anlayış insanları iki yüzlülükten; din gösterisi yapmaktan ya da yapmacık davranışlardan kurtararak şahsiyet ikiliğine yol açmayan bir düzen getirmektedir. Bugün Anayasalarındaki yönetim laik olarak belirtilmemiş olan nice ülkede, insanların gizli gizli içki içtikleri, istek dışında bir zorlama ile ibadete sürüklendikleri, o ülkelerin insanlarını yakından inceleme fırsatını bulmuş olanların açıkladıkları durumlardır. Böylece, laikliği biz karakter eğitiminde de temel ilke olarak görmekteyiz. Çünkü kişinin önce kendi kendisiyle ve çevresiyle uyum içinde olması onu mutlu kıldığı kadar eski deyimle onu riyakârlıktan, halka gösteriş satmaktan da alıkoyar. Bu bakımdan biz eğitimcilerin sıkı sıkıya bağlı bulunacağımız laikliği halka ve öğrencilere anlatmak, bir terbiye yoludur sanırım.